TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

TÜRKÇE KOMPOZİSYON - I
DERS NOTLARI

---

1. Sınıf - 1. Dönem

---

aofdestek.net

DİLİN TANIMI VE ÖNEMİ

1. BİLDİRİM

Bütün canlılar arasında sağlanan bilgi alış-verişine bildirim denir. Bir bilginin dolaşması için öncelikle bir verici veya gönderici ile bir alıcının bulunması gerekir. Bunların arasında gidip gelen bilgiye mesaj veya bildiri denir. Mesaj, göndericinin alıcıya aktardığı anlam olarak da tanımlanabilir. Bilginin aktarma yoluna ise kanal veya aktarım oluğu denilmektedir. Bilgi alış verişi bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilir.

2. DİL VE DİLİN ÖZELLİKLERİ

Dil Nedir?

Dil, en gelişmiş bildirim biçimidir. Toplumu oluşturan kişilerin düşünce ve duygularının o toplumda ses ve anlam bakımından geçerli ortak öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü ve gelişmiş bir sistemdir.

Dilin Özellikleri

1. Dil bir göstergeler sistemidir.
a. Gösteren, bir nesnenin veya eylemin ses ya da harfle ifade bulmuş şeklidir.
b. Gösterilen, ses veya harfle ifade bulan nesnenin zihinde oluşturduğu genel kavram, tasarım ve görtüntüdür.
c. Gösterge, nesne veya eylemlerin zihinlerde canlandırılan farklı görüntüleridir.
2. Dil bir uzlaşmalar sistemidir. Dilin kuralları ve dil içindeki sözcükler bilinmeyen bir zamanda belirlenmiş ve bunlar üzerinde uzlaşılmıştır.
3. Dil, toplumsal gelişmelere paralel olarak zenginleşen veya yoksullaşan canlı ve sosyal bir varlıktır.
4. Dil, bilmediğimiz bir dönemde belirlenmiş, değişmez kurallara sahip olan bir sistemdir.
5. Dil, kültürün hem bir unsuru hem de taşıyıcısı ve aktarıcısıdır.
6. Dil, toplum hayatında birleştirici bir güce ve role sahiptir.
7. Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan toplumsal bir araçtır.

3. DİL-DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ

Düşünme eylemi, nesneler ve oldular arasında bağlar kurularak gerçekleştirilir. Düşünce, kurulan bu bağlarla belirginleşir.

Humboldt, dili düşüncenin yalın bir aracı olarak görmez, ona göre dil, düşünceyi yaratan şeydir.

4. ANA DİL

Belli bir yaşa gelene kadar farkında olmadan bir insanın zihnine işlenen dil kuralları ile sözcüklere ana dili denir. Ana dili, insanın içinde doğup büyüdüğü aile ya da toplum çerçevesinde edindiği ile dildir; dolayısıyla genetik değil, kültürel bir özelliğe sahiptir.

Çocukta dil gelişimini incelemek üzere ileri sürülmüş farklı şekillerde sınıflandırılan çeşitli bilimsel görüşler vardır.

Psikolinguistik görüşe göre, dilin öğrenilmesi biyolojik özelliklerle ilgilidir. İnsan beyni ve sinirlerinin yapısı, genetik olarak konuşmayı üretecek şekildedir. İnsan, bu yapı sayesinde dili öğrenir.

Davranışçı görüş, dilin çevrenin ürünü olduğunu savunur. Çocuğun konuşmayı öğrenmesi ve geliştirmesi, çevreye bağlı etkilerle gerçekleşir.

Bilişsel görüş, dilin kazanılmasını zihinsel gelişimle açıklar. Bununla birlikte dil, düşüncenin gelişimi için zorunlu değildir.

Pragmatik görüş, dilin sosyal durum içinde incelenmesi gerektiği fikrini öne sürer. Çocuğun dil öğreniminde sosyalleşmesi ve başkalarının davranışlarını yönlendirmesi belirleyicidir.

Etkileşimci görüşte dil; içerik, biçim ve kullanım olarak üç boyutlu bir sistem biçiminde düşünülür. İçerik, dilin ne olduğuna; biçim, dilin nasıl olduğuna; kullanım ise, dilin niçin, ne zaman ve nerede eyleme dönüştürüldüğüne ilişkindir.

Piaget, çocuğun bilişsel gelişimi üzerinde durmakta ve gelişmenin erken dönemlerinde ulaşılan sesorimotor aktivitenin araç-amaç organizasyonunun benimsenmesinin bu gelişimi oluşturduğunu söylemektedir. Çocuğun dil kullanımı, otonom nitelik taşıyan gelişme organizasyonlarının ve mekanizmalarının prensiplerini izleyen pek çok davranıştan sadece biridir. Buna karşılık Vygotsky açısından dil gelişimi gelişmenin temel motorudur, zira çocuğun kendini çevreleyen entelektüel ve sosyal yaşama katılımını sağlar.

Bu görüşlere göre Hickman şu sonuca varmıştır: Vygotsky'nin dil, düşünce ve sosyal etkileşiminin karşılıklı ilişkilerine olan yaklaşımı, dili, aynı anda hem bilişsel hem de sosyal gelişmeyi etkileyen çok-işlevli ve bağlama-bağımlı bir sistem olarak görmektedir. Diğer bir deyişle Vygotsky dil edinimini bu karşılıklı ilişkilerde merkez olarak görmektedir.

5. BAĞLAM

Sözcüklerin, sözcük gruplarının veya cümlelerin bir araya gelerek oluşturdukları anlam çerçevesine bağlam denir. Bir başka deyişle; bir dil birimini çevreleyen, ondan önce ya da sonra gelen, birçok udumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim ya da birimler bölümüdür.

6. DİL VE SÖZ

Dilin toplumsal bir düzenek olduğu kabul edilmiş; sözün ise bu düzeneğin bireysel yorumlarla zenginleşmiş hali olduğu vurgulanmıştır.

Söz, dilin hem yapıca hem anlamca bireysel yorum kazanmış şeklidir. Bir dilin zenginliği sözde belirginleşir. Sözel ifadede kalıplaşmış söyleyişten çok yeni anlamsal bağdaştırmalardan yararlanılır.

7. SEMBOL-İMAJ

Sembol, herkes tarafından kolayca algılanan, bir nesnenin başka bir nesne ile karşılandığı dil

ifadesidir. Semboller kalıp ifadelerdir. Bu yüzden sembol durumundaki bir sözcüğün yerine başka bir sözcük getirilebilir.

Senden bilirim bir fâide yok bana ey gül
Gül yağını eller sürünür çatlasa bülbül

Burada "gül", "sevgili"nin; "bülbül", "aşık"ın; "eller", "rakipler"in sembolüdür.

İmaj, özgün bağdaştırmalarla bir araya getirilen sözcüklerin zihinlerde oluşturduğu tasarımlardır. İmajlar zengindir ve kesin, belirli bir karşılıkları yoktur.

Seni seven oğlan neylesin malı
Yumdukça gözünden döker mercanı
Burnu fındık ***ağzı kahve fincanı***
Şeker mi şerbet mi bal Acem kızı

Buradaki "mercan" yerine "gözyaşı", "fındık" yerine "küçük" sözcüklerini koyabiliriz; ama "kahve fincanı" yerine konulabilecek bir sözcük bulamayız. Ağız ile kahve fincanı arasında kurulan bağdaştırmada pek çok anlam gizlidir ve bunları herkes, birikimine, algısına göre farklı tasarlayabilir.

KÜLTÜR VE MEDENİYET

1. KÜLTÜR

Kültür, insanın doğaya eklediği her şeydir.

Bu tanımda, kültür bir toplumla değil, insanın üretimiyle ilişkilendirilmiştir. Böyle bakıldığında ağaç dikmek bir kültürdür; ama ağaç değildir. Ağaçtan yapılan masa, sandalye ise insanın var olanı dönüştürme becerisini gösterdiği için kültüre ait olur.

Kültür, bir toplumun ürettiği maddi ve moral değerler bütünüdür. Bir toplumun kendine özgü inanış, duyuş, yaşayış ve üretiş tarzına da kültür denir.

2. KÜLTÜRÜN UNSURLARI

Bir toplumun içine doğan insan, bir kültürün de içine doğmuş olur. İnsanın içinde doğduğu kültür, yüzyıllardır işlenerek oluşturulmuştur. İşlenerek oluşmuş bu yapı, bir toplumu diğerinden ayırır; çünkü toplumlar, yüzyıllar içinde farklı coğrafyalarda farklı olaylar yaşamış, bunlara farklı tepkiler vermiş, karşılaştığı sorunları aşmak üzere farklı bir zihin oluşturmuş ve âletler üretmiştir. Bütün bunlar kültürel doku dediğimiz bütünlüğü kurar. Bu kültürel dokuyu oluşturan unsurlar şöyle belirlenebilir:

Dil, edebiyat, din, ahlak, tarih, gelenek, görenek, hukuk, sanat (müzik, resin, heykel, mimari, tiyatro, sinema), şehircilik, spor, eğlence, eğitim, yemek, giyim, vatan, folklor (batıl inançlar, halk oyunları, halk hekimliği, halk hava tahmin raporları), ekonomi. Bunların bazıları maddi, bazıları moral, bazıları da hem maddi hem moral özellik gösterir. Bununla birlikte maddi ve moral özellikler birbirinden kesin bir biçimde ayrılmaz; çünkü bunlar birbirlerini destekler ve doğrular. Örneğin din bir toplumun moral, mimari maddi değeridir; ama bazı yapıları dinden bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Camiler, moral değerin maddi olarak cisimlenmiş halidir.

Kültürel unsurlar, toplumsal kurumlar aracılığıyla birer değer olarak herkese verilir. Aile, okul ve çalışma hayatı, bunları kişilere sürekli aktarır. Böylece ortalama bir yaşayış, düşünüş ve üretiş gerçekleşir. Birey kendisine verilenlerin üzerine eklediğiyle veya onlardan çıkardıklarıyla bireysel kültürünü kurar. Bireysel kültür, bir toplumun ürettiği kültürden kimi zaman farklı tercihlere sahip olsa da ondan tamamen kopmaz; ancak ürettikleriyle onun gelişmesine katkıda bulunur.

3. KÜLTÜR ÇEŞİTLERİ

Kültürün temsil edildiği yerler, temsil biçimleri ve kültürü temsil edenler gözlenerek farklı kültürler olduğu belirlenmiştir. Bunların kabul görenlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Halk Kültürü / Genel Kültür: Bir topluma doğan herkese toplumdaki kurumlar aracılığıyla verilen ortalama ve ortak kültürdür. Burada, kişilerin verilenleri isteyip istememesinin önemi yoktur. Genel kültür, herksin kültürüdür; bireysel seçimi çok da önemsemez. Dil, din, ahlak, gelenek gibi unsurlar, genel kültüre dâhildir.

2. Alt Kültür: Ortak kültür şemsiyesi altında gruplar tarafından temsil edilen ve yaşatılan kültürdür. Ortak kültürü rahatsız ve tehdit etmediği sürece yaşamasına izin verilir; hoşgörü ile karşılanır. Bu kültür, bir gruba ait olma duygusu ile biçimlenir. Gecekondu kültürü örnek olarak anılabilir. Alt kültür, kültür çeşitleri içinde en hareketli kültürdür.

3. Popüler Kültür: Bir anda ortaya çıkan, halkın da kabulüyle kısa sürede yayılan ve çıktığı hızla kaybolan kültürdür. Kısa ömürlüdür ve belli bir dönem içinde görülüp kaybolur. Halkın da kabulünü alması popüler kültürü, kitle kültüründen ayırır. Topuklu ayakkabı, İspanyol paça pantolon modaları örnek olarak verilebilir.

4. Kitle Kültürü: İleri sanayi ülkelerinde sermaye tarafından seri olarak üretilen ve hızlı bir şekilde tüketilmesi amaçlanan kültürdür. İmaj ve reklamla yayılır; ürünü değil, imajını satar. "Kullan, at!" sloganıyla yayılır ve etkinleşir. Tüketimi kışkırtır; kolayca taklit edilebilir. Plastik, pet kültürünü. Kitle kültürü, bireyin hafızasını; toplumun tarihini siler. Futbol, plastik kalemler kitle kültürü ürünüdür.

5. Yüksek Kültür: Bir ülkenin yetişmiş insanları tarafından üretilen; bireysel yetenek, ilgi, merak ve çabayla gelişen kültürdür. Temel özelliği, eleştirellik ve seçiciliktir.

4. MEDENİYET

Bütün insanlığın yararı gözetilerek yapılan bilimsel ve teknolojik çalışmalar ile insani, evrensel değerler bütününe medeniyet denir.

Medeniyet, bütün kültürlerden süzülmüş insanlık tecrübesinin ortak birikimi olduğu için tektir ve insanlığın ortak malıdır. Bu yüzden "medeniyetler çatışması" diye bir durumdan söz edilemez. Bu, medeniyete ait özellikle bilimsel ve teknolojik gelişmeleri elinde tutan ve bunları bütün insanlıkla paylaşmak istemeyen ülkelerin ortaya attığı bir görüştür.

aofdestek.net

Kültür ile medeniyet ar

1. Kültür yaşanır, medeniyet öğrenilir. Medeniyete ait öğrenilen bir değer hayata aktarıldığında kültür haline gelir.
2. Kültür, toplumu; medeniyet, bireyi öne çıkarır.
3. Kültür kimi zaman akıl dışı olabilir; medeniyet ise daima aklı rehber edinir.
4. Kültür bazı durumlarda sert ve kıyıcı olabilir; medeniyet ise her durumda anlayışlı ve hoşgörülüdür.
5. Kültür, milli; medeniyet, milletler arasıdır.

DİL-KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Kültürü oluşturan ana öğeler arasında ve çoğunlukla da onların başında dilin yer aldığı görülmektedir. Çünkü toplumda geçerli olan tüm değer yargıları, elde edilen bütün bilgi, bulgu, deney ve gözlemler ancak dil yoluyla öğrenilebilir ve başkalarına aktarılabilir. Bu açıdan dil, yaşamsal, kültürel, bilimsel, sanatsal, dinsel ve felsefeye ilişkin her türlü düşüncenin simgesi ve taşıyıcısı demektir.

YAZI DİLİ VE ÖZELLİKLERİ

Dilin sözlü ve yazılı kullanım olarak karşımıza çıkan iki yönü vardır. Günlük hayatta kullanılan dil konuşma dili olarak adlandırılır. Eğitim öğretim hayatında, eserlerde, dergilerde ve tamamen yazıda kullanılan dil ise yazı dilidir. Bir dilin yazısı çoğu zaman lehçelerinden veya ağızlarından birine göre şekillenir. Yazıda kullanılan dil ise ilim ve din adamları ile sanatkârlar tarafından işlenerek zenginleşir ve yazı dili adını alıp konuşma dilinden az çok farklılaşır.

Yazı dili, her kelimeyi, her heceyi ya da kelimenin her sesini birer işaretle gösteren ve görme duyumuza seslenen işaretler sistemidir. Resmi dil, kültür dili, edebi dil olarak da adlandırılabilir.

Standart dil, kullanıldığı toplum içindeki yerel ve sosyal tabakalara ait izleri taşımaz, ağızlar üstüdür, norm oluşturucudur, biçimleme farklılıklarını azaltır.

Her bölgenin tabii dili konuşma dilidir; fakat o dil yalnız kendi bölgesinde geçer ve yazıda kullanılmaz. Yazıda bütün bölgeler tabii konuşma dillerinden başka, ortak bir dil kullanırlar. Mesela “geliyorum” kelimesi Batı Anadolu veya Doğu Anadolu ağızlarında Karadeniz ağzına göre farklı söylenirler ama yazıya geçilirken bu kelime standart olarak “geliyorum” olarak yazılır.

Bir dilin için standardın oluşturulabilmesi ve bunun sonucunda da bir yazı dilinin meydana getirilebilmesi için onun belli aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Bu aşamalar:

Seçilme: Bir dilin kullanıldığı alan içerisinde birbiriyle rekabet halinde olan çeşitli biçimlemeleri mevcuttur. İşte bir dil sahası içindeki bu farklı biçimlemelerden yani muhtelif konuşmalardan bir tanesi, çeşitli sebeplerle yazı dili haline gelir. Mevcut dili kullanan gruplar arasında kültürel, politik ve ekonomik yönden diğer kullanıcılara göre baskın olan bir grubun varlığı, esas alınacak biçimin belirlenmesinde etkilidir.

ele alınan yerde yasa, yaptırım gücü olan bir kurum (bizdeki TDK, MEB gibi) ya da güç (akademi vb.) standart dil olarak yapılandırılmasına karar verilen biçimlemenin nasıl olacağını; var olan kullanımdan hareketle ses, biçim ve söz diziminde hangi esaslara uyulacağını belirler. Belirlenen bu esasların söz konusu olan dili kullananlara duyurulması, dolayısıyla da bunun yaygınlaştırılması amacıyla dil bilgisi kitapları, söz varlığını tespit eden sözlükler, bu dilin yazılı hale getirilmesindeki yazım kurallarını belirleyen imla kılavuzları gibi kaynaklar ilgili kurumlarca hazırlanır.

İşlevlerin Geliştirilmesi: Seçilmiş olan biçimleme, devlet idaresini ve yazmayı ilgilendiren bütün alanlardaki her türlü dilsel işlevi yerine getirebilmelidir. Mesela mecliste, eğitimde, bürokraside, bilimle ilgili her türlü dokümanda ve doğal olarak da edebiyatın değişik alanlarında esas alınan yazı dili kullanılabilmelidir.

Kabul: Bu seçilmiş, kodlanmış ve işlev alanları belirlenmiş biçimlemenin daha ortaya çıkmadan ölü diller arasında sayılmayıp standart dil olabilmesi için kullanıcıya sahip olması, genel olarak kullanıldığı gibi aslında milli dil anlamında toplumu birleştirecek bir biçimleme olarak kabul edilmesi gereklidir.

YAZILI ANLATIM

Her türlü olay, düşünce, durum ve duyguları, dili en güzel şekilde kullanarak, belli bir plan dâhilinde başkalarına ve yarınlara ulaştırmaya ve böylece kalıcılığını sağlamaya imkan veren bir araçtır. Belirleyici özelliği düşünmektir.

KOMPOZİSYON

Olayların, durumların, isteklerin, duygu, düşünce ve hayallerin bir mesaj içerecek ve iletecek şekilde, bir konu etrafında bütünlük düşüncesi gözetilerek düzenlenmesidir.

Kompozisyonun amaçları:

1. İyi ve doğru anlama,
2. Anladığını iyi ve doğru inceleyip değerlendirebilme,
3. İnceleyip değerlendirme sonucunu, doğru, iyi ve güzel anlatabilme.

1. KOMPOZİSYON YAZMA KURALLARI

A. Konu Seçimi

Konu, üzerinde söz söylenen, yazı yazılan, eser oluşturulan olay, durum ya da sorun olarak tanımlanır.

Seçilen konu yazarın kişiliğini yansıtır. Seçtiğimiz her şeyde olduğu gibi konuda da kişiliğimiz ortaya çıkar; hassa olduğumuz ve üzerinde durmak istediğimiz sorun kendiliğinden belirginleşir.

B. Konuyu Geliştirme Yolları

Seçilerek belirginleştirilen bir konu, çeşitli yollarla geliştirilir. Gözlem, deneyimlerden yararlanma, düşünme ve okuma konuyu geliştirme yollarıdır.

a. Gözlem
Bir süreci izlemektir. Diktiğimiz bir çiçeğin veya ağaç fidanının gelişme sürecini gün gün izlemek de gözlemin bu sürece tanıklık etme anlamına geldiğini gösterir.

b. Deneyim
Bir işte uzmanlaşma olarak bilinir.

c. Düşünme
Olaylar, durumlar ve nesneler arasında ilişkiler kurularak gerçekleştirilen zihinsel bir eylemdir.

ç. Okuma
Kişiyi farklı deneyimlerle karşılaştırarak zenginleştirir. Bu yüzden kişiliğin gelişmesinde önemli bir yeri olduğu kadar konuşma ve yazma için de birikim sağlar.

Okuma biçimlerine bakarak şu okur tiplerinin varlığından söz edebiliriz:

Sıradan Okuyucu: Seçim yapacak bir bilinci bulunmayan, karşısına ne çıkarsa onu okuyan okur tipidir. Daha çok birinden duyduğu veya reklamların yönlendirmesiyle haberdar olduğu metinleri okur. Sadece "Ne anlatıyor?" sorusunu sorar.

Normal Okuyucu: Az çok seçim yapabilen, okudukları arasında bağlantılar kurabilen, merakı yanında belli bir zevki de bulunan okuyucudur. Metnin inceliklerine az da olsa yakınlaşmıştır. "Ne anlatıyor?" sorusunun yanında "Niçin anlatıyor?" sorusunu da sormaktadır.

İdeal Okuyucu: Seçme yeteneği gelişmiş, zevkleri oldukça incelmiş, eleştirel bakış edinmiş okur tipidir. Bunlar; çevrenin, tanıtımların ve reklamların yönlendiriciliğiyle değil, birikimleri doğrultusunda okurlar. Metne "Ne anlatıyor?", "Niçin anlatıyor?" sorularından başka daha da önemsedikleri "Nasıl anlatıyor?" sorusunu da sorarlar.

C. Kompozisyonda Sözcüklerin ve Cümlenin Önemi

Konuşma ve yazıda düzenleme, diğer bir deyişle kompozisyon cümleyle başlar. Konuşma ve yazının birimi cümledir.

Doğru, iyi ve güzel bir cümle kurabilmek için sözcüklerin dil içinde kazandıkları değerleri bilmek gerekir.

2. KOMPOZİSYONDA PLAN

A. Paragraf

Paragraf, düz yazının bir satır başından diğer satır başına kadar uzanan birimdir. Bir yazıya göz ucuyla baktığımızda ilk önce yazının başlığını ve hemen ardından paragrafları görürüz. Her paragraf, duygu, düşünce ve hayallerin bir konu etrafında toparlandığı anlamsal birer birimdir.

Her paragrafta bir ana düşünce ile onu destekleyen ve daha belirgin biçimde görülmesini sağlayan yardımcı düşünceler yer alır. Kesin olmamakla birlikte, özellikle uzun paragraflarda ana düşünce, paragrafın ilk veya son cümlesinde verilir.

B. Paragraf Çeşitleri

a. Olay Paragrafı: Bir olayın neden-sonuç ilişkisi gözetilerek anlatıldığı paragraflardır. Olay, bir noktadan alınıp birbirini izleyen halkalarla bir sonuca ulaştırılır.

b. Tasvir Paragrafı: Bir yerin, kişinin veya nesnenin tanıtılmasında kullanılan paragraftır. Tasvir paragrafında, dışarından alınan izlenimler aktarılırken sıfatlara çokça yer verilir.

c. Çözümleme Paragrafı: Yazıda ele alınan konu, olay, durum veya kişilerin davranışlarını anlamak üzere geliştirilen paragraftır. Çözümleme paragrafında, konu farklı bakış açılarıyla değerlendirilir.

ç. Bilgi Paragrafı: Herhangi bir konuda bilgi vermek amacıyla kurulan paragraftır. Bilgi paragrafında bir düşüncenin nedenleri, kanıtları mantıksal ve ikna edici bir biçimde ortaya konur.

d. Düşünce Paragrafı: Düşünce yazılarında, bir düşünceyi veya görüşü aktarma amacıyla geliştirilmiş paragraftır. Mantıksal tutarlılık düşünce paragrafının temelini oluşturur.

e. Yorum Paragrafı: Bir konunun belli bir görüş doğrultusunda yorumlandığı paragraftır. Bu paragraf türünde, daha çok yazarın bakış açısı belirleyici olur.

Ç. Paragraf Oluşturma

Bir paragraf oluşturulma sürecinde öncelikle konu belirlenmeli; belirlenen konunun hangi yazı türüyle işleneceğine karar verilmeli; iletilecek ana ve yardımcı düşünceler saptanmalı; düşünceleri destekleyici örnekler kullanılacaksa bunlar hazırlanmalıdır.

Paragraf oluşturmada soru cümlelerinin önemli bir yeri vardır. Bu tercih, özellikle deneme yazılarında düşüncelerin okuyucu tarafından buldurulmasına yönelik bir amaç taşır.

Sorular doğrultusunda düşünceler açılır ve genişler.

3. DÜŞÜNCE VE ANA DÜŞÜNCE

Bir metnin açık veya örtük olarak ilettiği mesaja düşünce denir. Metindeki baskın düşünceye ana düşünce; diğerlerin yardımcı düşünceler denir. Yardımcı düşünceler, ana düşüncenin daha belirgin bir biçimde görünmesini ve ortaya çıkmasını sağlar.

4. TEMA

Bir metnin okuyucu üzerinde bıraktığı duygusal izlenimdir. Düşünce ve ana düşüncede olduğu gibi, metinde baskın bir tema ile onu destekleyip belirginleştiren yan temalar da bulunur. Metinde tema tek veya birkaç sözcükle ifade edilir. Özlem, sevgi, nefret, sevinç, acı vs. birer temadır.

Bir türkü dinlerken, bir roman, hikâye veya şiir okurken, bir film izlerken, sevindiğimizde,

aofdestek.net

üzüldüğümüzde, k anlatım biçimidir. dolduğunda duygusal te kullanılır. bu, bizim temayı fark ettiğimizin işaretidir. Bu tepkileri doğrudan vermeyip sözcükle ifade edecek olsak, “kızdım”, “sevindim”, “üzüldüm” deriz. Bütün bunlar duygularımızın ifadesi olduğu için temayla ilgilidir.

5. HAYAL

Bir metnin okuyucuya verdiği estetik zevktir. Hayal, metnin tüketilemeyen, insanın içinde büyüyen ve metni yeniden okuma isteği veren tarafıdır. Hayal, metni heyecan yönünden zenginleştirir ve besler.

Örneğin, “Dün gece bütün anılarımı açık bıraktım.” cümlesi, hayal yönünden incelendiğinde şunlar söylenebilir: Normalde, bir kapı, pencere, ışık veya musluk açık bırakılabilir. Bunların hangisi açık bırakılırsa bırakılsın insanı huzursuz eder ve rahat bir uykuya izin vermez. Eğer anılar gece boyunca açık bırakılmışsa rahat ve huzurlu bir uyku uyunmamış; insanın içi üşümüş ve insan, ağlamış demektir.

6. ANLATIM BİÇİMLERİ

a. Öyküleyici Anlatım

Gerçek veya tasarlanmış bir olayın belli bir noktadan alınıp geliştirildiği ve sonuca ulaştırıldığı anlatım biçimidir. Burada olay belirleyicidir.

Bu anlatım biçimi, genellikle hikaye, roman ve tiyatro; daha az olarak da hatıra, mektup ve günlük türlerinde kullanılır. Hikaye, roman ve tiyatro gibi kurgusal metinlerde öyküleyici anlatım, hareketlerin aktarılmasıyla geliştirilir. Hareketler bir kamerayla izleniyormuşçasına aktarılır.

b. Betimleyici Anlatım

Bir varlığın, olayın veya kavramın göz önünde canlandırılacak biçimde anlatılmasıdır. Bu anlatımda betimlenen varlığın, olay ve kavramın karakteristik özellikleri belirginleştirilir. Betimleme, bir şeyi benzerlerinden ayıracak özelliklerin belirtilmesi demektir.

Portre yazılarında betimleyici anlatımın önemli bir yeri vardır. Bir kişinin dış görünüşünün, duygu, düşünce ve psikolojik özelliklerinin anlatıldığı yazılara portre denir.

c. Tanımlayıcı Anlatım

Bir kavramın, terimin veya sorunun sınırlarının çizildiği anlatım biçimidir. Sınırlandırılarak anlatmak ele alınan kavram, terim veya sorunun olumlu ve olumsuz tanımı şeklinde yapılır.

Tanımlayıcı anlatım bir belirleme işlevi görür. Bir paragrafta genellikle bir iki cümleden oluşur ve paragrafın başında veya sonunda yer alır.

ç. Açıklayıcı Anlatım

Sınırları çizilen bir kavramın, terimin veya çerçevesi belirlenen bir sorunun kapalı kaldığı düşünülen

Tanımlayıcı anlatım, bilgi ve düşünce aktaran yazılarla bilimsel yazılarda çokça kullanılır. Tanım, bir kavramın, terimin veya sorunun sınırlarını belirlediği için etimolojiyi, sözcüğün ve sözcük gruplarının yazarın zamanındaki anlamını ve kendisine göre nasıl yorumladığını bilmek gerekir.

d. Örnekleyici Anlatım

Tanımlanarak sınırları çizilen ve açıklanarak çeşitli noktaları aydınlatılan bir kavram, terim veya sorunun zihinlerde somutlaştırılması için örnekler verilen anlatım biçimidir.

Örnekleyici anlatım, ileri sürülen düşünceleri olumlamak üzere kullanılır ve onları pekiştirir; birkaç cümle de bir paragraf da olabilir.

ç. Kanıtlayıcı Anlatım

İleri sürülen düşüncelerin bazı görüşlerle desteklendiği ve kanıtlamaya gidildiği anlatım biçimidir. Tanımlayıcı, açıklayıcı ve örnekleyici anlatımların bir sonucu olan kanıtlayıcı anlatımda okuyucuyu inandırmak ve ikna etmek belirleyicidir.

Kanıtlayıcı anlatımın dört esası olduğu belirtilmiştir. Bunlar; ileri sürülen düşünce veya görüşün kanıtlaması, düşüncenin veya görüşün çözümlenmesi, düşünceyi ve görüşü destekleyen kanıtların düzenlenmesi ve bunlardan elde edilen sonucun özetlenmesidir.

f. Karşılaştırmalı Anlatım

Ele alınan sorun hakkında çeşitli görüşlerin bir arada sunulduğu anlatım biçimidir. Bu anlatım biçimi, farklı görüşlerin sergilenmesini sağladığı için ikna edici bir özelliğe sahiptir. Ayrıca, pek çok görüşün bir arada verilmesiyle okuyucunun ufkunun genişlemesine de katkı sağlar.

Karşılaştırmalı anlatım, özellikle düşünce yazılarında çokça kullanılır. Bu anlatım biçiminde, ele alınan sorunun tarihsel bir süreç içinde değerlendirildiği görülür. Hikaye veya romanda kullanıldığında iki kişinin veya iki yerin karşılaştırılmasına imkan verir.